

Рецензия

от проф. д-р Калина Бахнева, преподавател в Катедрата по славянски литератури, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, член на научното жури в конкурс за присъждане на образователната и научна степен 'доктор' на Мина Георгиева Стойнова, автор на дисертационния труд *Генезис, развитие и литературни отражения на митовете „Москва – трети Рим“ и „Полша – предна крепост на християнството“ (Polska Antemurale Christianitatis) през периода 1444–1683 г.*, по област: Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма Литература на Европа, Америка, Африка, Азия и Австралия (Полска литература)

Дисертацията на мгр Мина Стойнова е посветена на важен проблем за историята и съвременността на Европа, същностен за историческия и културния живот на славянските народи. Идеята „Москва – трети Рим“, както и концепцията „Полша – предна крепост на християнството“ имат стойност не само с оглед на въздействието им в конкретно избрания за проучване от авторката период 1444–1683 година. Той се определя от една страна от времето на проведения Втория Балкански кръстоносен поход на крал Владислав III Ягело (Варненчик) и унгарския пълководец Янош Хуняди, от друга – от битката край Виена между войските на Централна Европа, предвождани от Ян III Собиески и армията на Османската империя.

Разглежданите митове са пряко свързани с Източния въпрос, който е същностен за времето от края на XVII в. до края на Първата световна война. Политическите и културни рефлексии на някогашната борба за влияние на Великите сили върху народите, влизащи в състава на постепенно разпадащата се Османска империя, пък могат да бъдат различени в историята на редица европейски страни през междувоенното двадесетилетие, по време на Втората световна война и времето след военния катаклизъм, както и в днешната политическа и културна ситуация на държавите от стария континент. Актуалността на изследваните от дисертантката митически конструкти проличава и с оглед на непресекващата инвазия на радикалния ислям в световен мащаб и (не)възможното противодействие срещу този тип изслямизъм от страна на представителите на други култури и конфесии.

Значимостта на дисертационната тема проличава още в първа глава, в която дисертантката представя изследователското /критическото състояние на проучвания проблем, проследявайки зараждането на двата мита, както и историческите философските / културните синтези върху тях от зараждането на митическите

конструкти до наши дни в руската, полската и западната наука. Тук прави впечатление много добрата осведоменост на авторката върху научните позиции на теоретиките и публицистите, проучващи въпроса за родословието и разностранното функциониране на посочените митологеми. Отразявайки ценността на направеното в тази област, мгр Стойнова отчита необходимостта за цялостно и задълбочено разработване на докрай неизяснения проблем за произхода на вълнуващите я концепции и тяхното историческо, политическо, религиозно и литературно развитие в съпоставителен аспект. Отчетливо зададените хронологически граници на проучването, 1444–1683 г., кореспондират и с точно формулираните изследователски задачи, между които: проследяването на генезиса и еволюцията на интересуващите авторката идеологеми, осмислянето на (екстра)литературните фактори, които аргументират изключителната дълготрайност и действеност на двете идеи, както и тяхното отражение върху художественото съзнание на славянските творци.

Как се справя мгр Стойнова с поставените задачи? Отговорът на този въпрос изисква изтъкване на приложената методология. Като една от подчертано положителните страни на труда бих отбелязала неговата много добра фактологическа основа. Дисертацията е позитивистична в най-добрия смисъл на думата. Текстът свидетелства за отлично познаване на световната / европейската история от Античността до наши дни, за завидна ориентираност във фактите, засягащи развитието на религиозната мисъл и християнизма, великолепно боравене с архивните свидетелства, както и стриктно придържане към документалните и/или литературните съчинения, необходимо за анализиране и обобщение на трудните за интерпретиране руски текстове от Филотеевия цикъл (30-те години на XVI в.), на преработеното (1512) от монаха Филотей теософско-историческо съчинение *Хронограф* (1442), както и на полската историография, дипломатически документи, публицистични творби от XV и XVI в., а също на емблематичните за облика на XVII в. в Полша – *Проповеди пред Сейма* на Пьотр Скарга и епоса *Хотимската война* на Вацлав Потоцки.

Към качествата на авторката като изследовател, при когото вниманието към факта (буквата) върви с осмислянето на нейния дух, бих добавила и дарбата на мгр Стойнова да даде достоверен и същевременно поетичен превод на откъси от художествени и теологически съчинения, подкрепящи научните ѝ концепции. Бих заключила, че трудът на Мина Стойнова възкресява най-стойностните традиции на

филологизма, разбран като всестранно хуманитарно знание в областта на науките за духа, в които отношението между емпирично и спекулативно се основава върху разбирането на релацията факт–идея и „пречупването” ѝ през прагматичното преживяване и помисъла за идеалното постигане. Създаденият от докторантката и асистентката в Пловдивския университет текст е интердисциплинарен. Той е еднакво „силен” в трите основни научни области, които развива – литературна историография, богословие и история. Мина Стойнова не само прави първия български обстоен критически прочит на споменаната епична поема на Потоцки, посветена на Хотимската война, както и на военната мемоаристика от XVII в. (включваща и спомените *Начало и развитие на московската война* на Стефан Жулкевски). В дисертационния текст оживяват историята кръстоносните походи, както на религиозните и политическите борби в Русил и Полша в периода XV–XVII в., които актуализират разностранното теософско интерпретиране на идеята *translatio imperii*.

Широко разбраният позитивистичен подход, като част от използваната комплексна методология, е необходим на изследователката и за приложените принципи на научна компаративистика от най-висок ранг. Авторката не просто сравнява, съпоставянето на двете верски / цивилизационни концепции, което творчески запълва досега съществуващото в научната литература „бяло петно” – отсъстващото „съпоставително изследване на идеите „Москва – Трети Рим” и „Полша – предна крепост на християнството” за конкретния времеви период” (с. 76) – се базира върху изключително детайлно и същевременно мащабно проучване на съществуването им в национален контекст (руски и полски) и „естествената” религиозна среда (православие–католицизъм). Авторката обосновава дългото и животворно битие на проучваните конструкти въз основа на замисъла на Римокатолическата църква от началото на XIII в. за *Christianitas*, Християнска държава, както и във връзка с българския / източноправославния исихазъм и Второто южнославянско влияние като смислопораждащи треторимската идея на руска земя, а също с оглед на мита за поляка–католик, полския сарматизъм и еволюцията на месианизма като (до)конструиращи представата за Жечпосполита в ролята ѝ на предверие на християнското начало.

Релацията православие – католицизъм, както и свързаните с това отношение цивилизационни принципи на развитие на Русия и Европа, на Славянския (юго)изток и запад като част от отношението / опозицията Изток – Запад, може да бъде изследвана

от различни гледни точки. Избраната от Мина Стойнова научна перспектива е определено приносна за осмислянето на конфесийната релация и нейното културно развитие през XV–XVII век. Проучените книжовни паметници и художествени творби от този период, както документални източници от предходни столетия, аргументирани кулминационния израз на двете теории по времето на Ренесанса и Барока, представят тези епохи като носители на особен род художественост. Откриващата се доминанта на историко-политическото и религиозно начало е важна за преосмислянето на ренесансовата и барокова литературност – първата традиционно асоциираща се с освободения от църковната догма човек, втората – предимно с „чисто“ естетическите завоевания, между които: разкрасеност, пищност, усложнена метафоричност на поетическия свят.

Актуализираната в дисертационния текст политизираност на тези периоди изисква разширяване на понятието за литературност и позволява полигенеалогичното изследване на треторимската идея, както и на концепцията *Polska Antemurale Christianitatis*. Многогранната жанрова проявеност на двете митообразуващи конструкции се разглежда успоредно с разноликите политически, обществен и религиозен облик, който изследваните митове получават във времето. Схващането им като динамични категории намира израз в проучването им като производни на определени послания от Светото Писание, но и като трансформирани античната / средновековната представа за универсална християнска църква. С оглед на принципно сложно преплитащото се разбиране за „мисия“ и „месия“ и трудното оразличаване на „мисийно“ и „месианистично“ при преобразуването на библейската и римско-християнската основа на двете идеи, бих препоръчала на дисертантката да разшири обстойната си библиография с трудовете на Анджей Валицки (*Избрани произведения / Prace wybrane*. Т. 1–4. Kraków: Universitas, 2009–2011), както и с разговора с полския философ и културолог: *Между полския месионизъм и мисионизъм / Między polskim mesjanizmem a misjonizmem. Rozmowa z Andrzejem Walickim*. – Teologia Polityczna, 2006–2007, № 4 (електронна версия: <http://www.teologiapolityczna.pl/archiwum-nr-4>). Наред с осмислянето на споменатите понятия, научната мисъл на Валицки може да бъде полезна на авторката от гледна точка на развитието на Мицкевичовата идея за духовната еволюция на Полша и Русия в творчеството на разгледаните в дисертацията философски концепции на Николай Бердяев, Владимир Соловьев и др.

Оставайки в кръга на препоръките, бих насочила Мина Стойнова към стриктно спазване на принципа за изписване на целите / пълните собствени имена на авторите, в случаите, когато се появяват за първи път в текста. Това правило допринася за по-голямата комуникативност на научния труд / бъдещата книга с кръга от специалисти, но и с непрофесионално запознаващите се с разработвания проблем.

Пожеланието ми дисертацията да бъде издадена е аргументирана и от интересно осмислената българска „следа” във формирането на идеята „Москва – трети Рим”. Това обогатяване на дисертационната тема със същности аспекти от родното историческо и културно битие, превръща труда в необходим научен източник за нашите историци и богослови, както и за интересувашите се от българската история и историята на православната църква.

Убедена съм не само в научния принос на написаното от българската полонистка и славистка, но и в приложимостта на разгърнатата тема и направените изводи по нея в академичните курсове по славянски литератури, история на полската и руската литература, исторически и културни реалии на Полша и Русия. Като много добър преподавател – полонист и русист – мгр Стойнова със сигурност ще прибегне до редица концепции, изложени в труда.

Интелектуалната зрялост на дисертацията свидетелства за задълбочено осмисляне на проблематизираните въпроси. Към този извод насочват и публикациите на мгр Мина Стойнова по темата на дисертационното изложение, представени в автореферата, издържан в смисловите и формалните изисквания на този научен жанр.

С пълната убеденост в способността на авторката новаторски да изследва трудната за проучване дисертационна тема и с респект към начина на обобщението ѝ, както и към приносите на труда, предлагам на почитаемото научно жури да присъди на мгр Мина Стойнова образователната и научна степен ‘доктор’.

проф. д-р Калина Бахнева

16.06.2016 г.